

СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА, СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 316.47

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.2.30>**Молоціян Анастасія Олександрівна**

аспірантка кафедри соціальних структур та соціальних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-7441-225X

ПРО «БАНАЛЬНІСТЬ» ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПЕРІОД ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ (2014-2024)

Актуальність проблеми. В контексті трагічних подій, спричинених війною РФ проти України 2014-2024 рр., актуалізувався дискурс пришвидченого формування національної та громадянської ідентичності, де активізувалась увага до концепту «банальної» громадянської ідентичності, розробленого в межах «банального націоналізму» британським соціологом Майклом Біллігом, який вказував на суттєвість та значимість буденних та навіть непомітних відтворень націоналізму, котрі, з одного боку, ніби сприймаються такими за замовчуванням та видаються несуттєвими, а з іншого – саме завдяки цим своїм характеристикам виступають дійсно ефективними в повсякденні, відіграючи важливу роль у процесі націотворення.

Мета полягає в обґрунтуванні доцільності дослідницької спроби «приміряти» концепт Білліга до терміну громадянської ідентичності, на протипагу націоналізму, або ж національної ідентичності.

Методи дослідження. Завдяки методам критичного аналізу наукових джерел тематичного студіювання, вторинного аналізу релевантних даних соціологічних досліджень доводиться дієвість концепту «банальності» громадянської ідентичності з огляду сплеску активізації різних громадянських практик, як проявів посилення соціальної відповідальності громадянства.

Результати дослідження вказують на те, що «баналізованість» громадянських практик через широку суспільну залученість виступає не лише потужним соціальним інструментом солідаризації в період воєнного стану, здатним впливати на організацію повсякдення через ругулярність та обов'язковість, але й свідченням унікальності історичного зростання усвідомленості прийняття культурної спадщини взаємодопомоги в термінах соціальної відповідальності. В статті розглядається значення небаченої раніше активізації громадянської позиції в суспільстві часів війни як певної статусності з реалізацією рольових відповідних необхідних експектацій, висвітлюючи їх як значущі соціальні зміни, що відображають процеси пришвидченого формування національної ідентичності на шляху творення політичної нації. Автор підкреслює доцільність і правомірність запозичення концептуалізації «банальності» громадянської ідентичності для застосування в актуальних і подальших студіюваннях формування громадянської ідентичності для глибшого розуміння процесів націєтворення.

Ключові слова: ідентичність, національна та громадянська ідентичність, націоналізм, «банальний націоналізм», громадянські практики, націєтворення, повсякденність під час війни.

Вступ. Аналізуючи актуальні дослідження і публікації, можна констатувати, що в українському суспільстві за воєнного стану відбуваються тектонічні історичні зміни стосовно пришвидченого війною процесу формування політичної нації завдяки сенсовій активізації національної та громадянської ідентичності. Як слушно зауважує Н. Костенко, «факт громадянства

перетворився на екзистенційний досвід людей, і ціннісне резюме ідентичності уявилося напрочуд очевидно, куди різкіше й певніше, ніж це видавалося у стані пандемії й довгострокової близькості воєнного конфлікту на Сході» [1]. Інакше кажучи, для сучасних українців громадянство є радше не стільки фактом наявності офіційних документів, що засвідчують приналежність особи до конкретної держави, скільки символом, фактом приналежності до суспільства та держави у символічному його значенні. При цьому, про що детальніше йтиметься далі, громадянство та громадянська ідентичність не відмовляється від формальних ознак, натомість надаючи їм емоційного та символічного забарвлення сенсовості.

За даними опитування, що було проведено в червні 2023 року (збір даних на замовлення Інституту соціології НАН України виконав Київський міжнародний інститут соціології (далі – КМІС)) було виявлено, що внаслідок широкомасштабного вторгнення росії показник громадянської ідентичності в Україні підвищився фактично до свого рівноважного максимуму (орієнтовно 75-80%) і закріпився на ньому, про що свідчать дані опитування в межах соціологічного моніторингу "Українське суспільство" після 16 місяців війни. При цьому, на 2023 рік громадянська ідентичність стала домінантною серед усіх соціально-демографічних, політичних і релігійних груп у країні. Так, згідно з результатами цього опитування, 79,5% респондентів вважають себе насамперед громадянами України (у 2022 році цей показник становив 79,7%), що свідчить про суттєву роль громадянської ідентичності у самосприйнятті українців під час повномасштабної війни.

Важливою у даному контексті є динаміка змін різних показників в українському суспільстві протягом 2022 – 2024 років. Зокрема, за даними всеукраїнського опитування громадської думки, проведеного КМІС 2023 року, порівняно з груднем 2022 року, почала зростати критика органів влади. Зокрема, частка тих, хто довіряє Верховній Раді, знизилася з 35% до 15%, а частка тих, хто не довіряє – зросла з 34% до 61%. Довіра до Уряду знизилася з 52% до 26%, недовіра – зросла з 19% до 44%. Хоча у випадку Президента також є низхідна динаміка, проте він зберігає переважну довіру серед української громадськості. Так, наразі 62% довіряють Президенту, а не довіряють – 18%. У грудні 2022 року 84% довіряли Президенту, не довіряли – 5%. Абсолютну довіру в суспільстві зберігають Збройні сили України – як і в грудні 2022 року, так і зараз 96% довіряють ЗСУ. Крім цього, 88% українців довіряли В. Залужному (не довіряють – лише 4%). Вищезазначені дані, а саме рівень довіри окремим інституціям, є одним з найбільш важливих, маркерних показників стану суспільства та громадської думки.

Мета та завдання. Дати чітке визначення поняття ідентичності з метою виявлення її соціальної складової як обов'язкової. Спираючись на вищезгадану соціальність терміну ідентичності описати поняття національної та громадянської ідентичностей, чітко окресливши спільне та відмінне між ними та виявивши їхній взаємозв'язок. Обґрунтувати доцільність примірювання концепту «банального націоналізму» британського дослідника Майкла Білліга до терміну громадянської ідентичності з огляду на актуальні громадянські практики в українському суспільстві під час війни.

Методи дослідження. У роботі використовуються методи критичного аналізу релевантних темі наукових джерел, а також вторинний аналіз соціологічних досліджень з метою проаналізувати та висвітлити різноманітні підходи до розуміння понять національної та громадянської ідентичностей, на основі чого доводиться дієвість концепту «банальності» громадянської ідентичності для сучасного українського суспільства.

Результати дослідження.

Базово про ідентичність

Центральним поняттям, навколо якого нашаровуватимуться нові й нові смисли та додаватимуться значення, відповідно до характеру прикметників, є поняття *ідентичності*. Як і фактично усі поняття, що ми їх вживаємо час від часу, поняття ідентичності може видаватися очевидним та зрозумілим, проте, як це часто буває, воно таким не є. Для того, аби коректно нашаровувати на поняття ідентичності нові смисли, передовсім варто розібратися із самою ідентичністю. Наприклад, американсько-німецький психолог Ерік Еріксон термін «ідентичність»

використовує у різних значеннях, розуміючи під ним і свідоме почуття унікальності індивіда (самобутність), і несвідоме прагнення до безперервності життєвого досвіду, і солідаризацію з ідеалами групи [2]. Себто, множинність інтерпретацій поняття в розумінні конкретного науковця також свідчить про багатовимірність та складність цього поняття. Тут, врешті, важливо зауважити, що у цілому Е. Еріксон розумів ідентичність, як процес організації життєвого досвіду в індивідуальне «Я», що природно припускало його динаміку протягом всього життя людини [2]. Отже, ця множинність інтерпретацій, у даному випадку, зводиться до визначення ідентичності як формування «Я». У свою чергу, функцію ідентичності Е. Еріксон бачив у можливості відрізнити себе від світу інших, відображати внутрішнє прийняття людиною соціальних ідеалів та норм, що науковець назвав соціальною ідентичністю. У висновку маємо, що за Еріксоном, ідентичність є радше процесом, а не фактичним результатом, що у своїй соціальній формі має на меті розрізнити себе від інших.

У свою чергу, Джордж Герберт Мід – американський соціолог та філософ, представник Чиказької соціологічної школи, вважав, що особистісна ідентичність формується в процесі соціальної взаємодії з іншими людьми, виникає як результат набуття індивідом соціального досвіду, а механізмом її становлення є зіставлення та протиставлення позицій різних груп та спільнот [3]. Важливо зауважити, що Мід підкреслив значимість соціальної складової у формуванні особистісної ідентичності, адже саме співставлення себе з іншими та взаємодії з ними, на думку автора, є суттєвим рушієм становлення ідентичності. Дж. Мід вперше показав безперервність внутрішнього стану індивіда, обумовленого органічною зв'язком з соціальним світом. Ця думка є напрочуд важливою, адже у ній ідентичність змальовується як така, що не може існувати у вакуумі та поза соціальним.

У парадигмі символічного інтераціоналізму яскравим представником якого є Чарльз Кулі також не оминув увагою поняття ідентичності, надавши йому власне розуміння. Квінтесенція соціологічної уяви Ч. Кулі – в методології його теорії «дзеркального Я», завдяки якій вчений прагнув подолати протиставлення індивіда і суспільства. У ній соціолог виходить з постулату про те, що суспільство формує індивідів, а індивіди, в свою чергу, конструюють суспільство [4]. У даній теорії автор підкреслює важливість взаємодії соціуму та особистості у формуванні ідентичності, таким чином, на прикладі попередньо розглянутих дослідників, стверджуючи неможливість існування та формування ідентичності поза суспільним контекстом.

Особисту ідентичність також досліджував американський соціолог Ірвінг Гофман, котрий одним із перших почав вивчати міжособистісні взаємодії, детально розробивши «драматичний підхід» до міжособистісних взаємодій. Особиста ідентичність, за І. Гофманом, – є соціальним феноменом, коли сприйняття особистої ідентичності вважається за умови, що інформація про факти життя людини відома його партнерові по взаємодії [5]. Себто, у підході Гофмана до визначення ідентичності також фігурує соціальний елемент, унеможливаючи існування ідентичності поза контекстом взаємодії та соціального як такого.

Розглянувши деякі підходи соціологів до пояснення поняття ідентичності можна зробити висновок, що однією з ключових ознак поняття є його соціальний характер та неможливість існування у вакуумі, поза суспільним контекстом. У своїх теоретичних поглядах науковці так чи інакше пояснювали вплив соціальних чинників на формування та існування ідентичності як такої, навіть якщо ці теорії мали відмінні акценти, а науковці – точки зору. Отже, ідентичність відноситься до сфери самосвідомості особистості і являє собою узагальнення людських реакцій на думку про неї оточуючих, а також з'являється в результаті взаємодії з іншими людьми. Іншими словами, ідентичність є усвідомленням людини себе як окремої від «інших» частини соціуму, що ґрунтується, при цьому, на взаємодії із ним.

Дискурсивно про національну та громадянську ідентичність

Для того, аби перейти до спроби прояснення «банального» виміру громадянської ідентичності, необхідно детальніше ознайомитися з концептом Майкла Білліга, відштовхуючись, власне, від ідентичності національної. *Національну ідентичність* тією чи іншою мірою її, або націю як таку, вивчали різні науковці і дослідники, від чого й підходи до визначення даного

поняття різняться. Зазвичай дослідження націй здійснюється в чітко окреслених парадигмах, а саме: примордіалістській або етнічній, інструменталістській та конструктивістській або політичній.

Яскравим представником примордіалістського підходу, вважається Ентоні Сміт, котрий, для розкриття змісту поняття національної ідентичності, сформував її західну модель з наступними складовими: історично спільна територія, закони та інститути; політична рівність громадян, виражена у чинній системі прав та обов'язків, спільність громадян в межах певної культури та ідеології. Східна модель національної ідентичності, на противагу західній моделі, композиційно стосується факту соціально-культурного походження, мови, традицій та звичаїв. І отже, західна модель, представляє собою радше *громадянську ідентичність*, коли східна – *етнічну* [6]. Себто, за Смітом, громадянська ідентичність є своєрідною моделлю, одним із видів національної ідентичності, проте вже більш широким. Автор акцентує на історичності території та політико-юридичній спільноті, рівність членів якої за умов спільної громадянської культури та ідеології – в чому, власне, й полягають основні характеристики стандартної західної моделі нації. Таким чином, можемо говорити про вищезазначені ознаки як ті, що притаманні саме ідентичності громадянській. Цікаво, що Сміт як представник так званого етнічного підходу дослідження націй, все ж таки говорить про громадянську ідентичність (за концепцією автора – про західну модель нації), як про вид національної, не відкидаючи ідеї про природність та тяглисть нації як явища.

Загалом, якщо примордіалісти на підставі об'єктивних ознак, притаманних нації, як-то: спільне походження, територія, релігія, культура, мова, расовий тип, психічний склад, світогляд тощо, вважають, що нація як соціальна спільнота існує впродовж тривалого історичного періоду та є природньою, то інструменталісти вже відходять від цих детерміністських ознак нації. Головною тезою інструменталістів виступає те, що визначальну роль у формуванні етнічності відіграють не так природні, а радше соціальні процеси. Якщо інструменталізм є перехідною ланкою від примордіалізму до конструктивізму, то важливим тут є те, що для прихильників інструменталізму етнічність стає політично забарвленою, вона стає радше результатом впливу соціальних факторів, інструментальною підставою створення нації, а не єдиною ознакою нації за замовчуванням. Таким чином, можна стверджувати, що для інструменталістів національна ідентичність (читай етнос) стала найбільш наближеною до ідентичності громадянської.

Виявляється, що саме конструктивістами ототожнюються обидві ідентичності, адже нація виникає, коли, крім спільної історії та культури в етносу виникає бажання до політичного об'єднання. Себто, тут вже відіграє роль не лише суб'єктивне бажання сконструювати націю (звідси і конструктивізм), а й політичність цього об'єднання.

Конструктивістський підхід у визначенні поняття нації (відповідно, і національної ідентичності) характерний, для відомого історика Бенедикта Андерсона, котрий, запровадив концепт «увяних спільнот». Історик вважає, що національність є результатом процесу виховання в окремому суспільстві, де людині навіюється міф спільного походження та тісних кровних, культурних і історичних уз усіх представників народу, до якого він належить [7]. Таким чином, національна ідентичність, орієнтуючись на авторський підхід, є результатом міфу про спільність та співпричетність, що підкреслює сконструйованість нації. У свою чергу, сконструйованість нації має радше громадянський, а не етнічний характер, коли етнічність як така сприймається конструктивістами як штучне, соціальне явище. Інший дослідник-конструктивіст, Ернст Гелнер пов'язує виникнення нації з розвитком індустріального суспільства, тобто з капіталістичною економічною системою, появою «високої стандартизованої культури», що розповсюджується через систему загальної освіти. [8]. Таким чином, і цей дослідник також підкреслює сконструйованість нації, а тим самим і важливість радше громадянського, а не етнічного (природнього) її виміру.

Отже, конструктивісти розглядають націю як соціально сконструйований елемент, відкидаючи її природність. Для конструктивістів нація та держава існують у тісному взаємозв'язку, адже група людей може створити націю за умови спільного бажання до політичного об'єднання.

Очевидно, що саме конструктивістський та частково інструменталістський підходи трактування нації є найбільш наближеними до ототожнення національної та громадянської ідентичностей. При цьому, цікаво, що Ентоні Сміт, як представник примордіалістського підходу (етнічного) також певною мірою ототожнював вищезгадані ідентичності, виокремивши західну модель національної ідентичності, тим самим зробивши громадянську своєрідним видом національної. Звідси можна зробити висновок, що громадянська ідентичність є чи то частиною, певною складовою, чи то типом ідентичності національної.

Переходячи до аспекту громадянської ідентичності, варто обґрунтувати, чому нашу увагу звернено саме на неї. Перш за все, важливим є співвідношення національної та громадянської ідентичностей у підходах дослідників нації, котрі здебільшого, незважаючи на різні світоглядні парадигми, так чи інакше поєднували ці ідентичності. По-друге, важливим є визначення громадянської ідентичності як такої. Вдалим прикладом виступає офіційне визначення Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [9], де вказано, що українська громадянська ідентичність – це стійке усвідомлення громадянином України, закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством. Себто, різниця між національною та громадянською ідентичністю полягає не лише в юридичному закріпленні прав на існування у громаді (громадянство), а й в усвідомленні цього юридичного права, як і громадянською позицією, що виражається в активній громадській діяльності, участі громадян у вирішенні суспільно-політичних та соціально-економічних питань на різних рівнях, або залученості до формування державних політик, участі у виборчих процесах. Тут доречною також буде думка української соціологині Ганни Кіслої про те, що громадянська (державна) ідентичність – це ототожнення людиною статусу громадянина як свого особистого статусу: я є громадянином держави [10]. Визначення громадянської ідентичності є важливим тому, що воно демонструє її формальний та діяльнісний характер. Показниками громадянської ідентичності слугують: ототожнення з країною, відчуття гордості за Батьківщину, бажання залишатись у своїй країні. Вони відбивають ті сфери життя індивіда, що стосуються його взаємовідносин із державними інститутами, політичною активністю, характеризуючи ступінь декларативної підтримки й прийняття різних напрямів розвитку суспільства [11].

«Банальність» громадянської ідентичності в проявах повсякдення

І от тут саме час доречності у зверненні до концепту «банального націоналізму», що його запропонував Майкл Білліг. Хоча націоналізм, часто асоціюється з гучними заявами та сміливими вчинками, з героїзмом та історизмом, але саме його повсякденні прояви є чи не найбільш ефективними та довготривалими за своїм впливом за рахунок нібито непомітності. Майкл Білліг називає таке явище «банальним націоналізмом» – неусвідомленим (і тому непомітним) відтворенням патріотичного почуття через повсякденні ритуали і практики: читання тих самих газет, уболівання за «нашу» спортивну команду, святкування, хоч би яке (пасивне), Дня незалежності і Дня конституції (теж, зрозуміло, «наших»), оглядання прогнозу погоди, де основна або й виключна увага зосереджена на території «нашої» країни, тощо [12]. Отже, таке систематичне, повсякденне, а тому й разом з тим непомітне відтворення національних ідей є дієвим та ефективним у підтримці та просуванні націоналізму як такого. Якщо в цьому полягає саме таке розуміння Біллігом націоналізму (можна припустити, що й національної ідентичності), то де місце власне громадянської ідентичності?

Почнімо з того, що за різними даними частка українців та українок, які ідентифікують себе передусім громадянами України, становить 85% чи 72%, залежно від методології та конкретного терміну проведення опитування. Хай там як, це історичний максимум на який час? [13]. Наведені соціологічні дані є дуже важливими, адже це одна з основних ознак громадянської ідентичності – наявність юридичних прав (громадянства) та суб'єктивне усвідомлення себе громадянином. Впродовж 2022 року ідентичність стала більш проявленою в діяльності, тобто дієвою: у травні 2022 року 78% опитаних жертвували гроші на ЗСУ, 58% робили пожертви на

гуманітарні потреби, 56% жертвували одяг та речі для ВПО, 51% долучився до волонтерської діяльності [Там же, 2022].

На підтримку аргументів про те, що громадянська ідентичність українців має конкретні доведені показники можна навести й дані Опендатаботу стосовно того, що 2023 року Україна стала другою країною у світовому рейтингу благодійності. Зазначається, що серед дорослих українців 78% допомагають незнайомцям, 70% – донатять і 37% – волонтерять. За перші шість місяців 2023 року на рахунки трьох найбільших благодійних фондів України – UNITED24, «Повернись живим» та Фонду Сергія Притули – надійшло 8,35 млрд грн., щоправда вже на 22% менше, ніж протягом другого півріччя 2022 р., коли за дев'ять місяців повномасштабної війни три найбільші боагочинні-волонтерські фонди України зібрали 12,5 млрд грн. Варто принагідно зазначити, що за цей період кількість благодійних організацій зросла на 74%, і вже на початок грудня 2022 року в Україні їх нараховувалося 20 671 [14].

Отже, повертаючись до концепту «банального націоналізму», можна припустити, що громадянська ідентичність в Україні за період з початку повномасштабного вторгнення також падає під вимір, котрий запропонував британець Білліг. Адже, повсякденним проявом громадянської ідентичності стала майже тотальна включеність українців в політичні процеси, котрі торкнулися кожного та кожну, а саме в усвідомленні себе громадянами України та причетності до держави як територіально-політичної одиниці. Буденним проявом стало також усвідомлення важливості залучення до постійної допомоги війську, волонтерської діяльності, організації й підтримці спільнокоштів на допомогу армії, причім громадянська ідентичність у даному контексті не зважає на етнічне походження. Громадянство набуло іншого, глибшого та екзистенційного значення, воно засвідчило причетність до тектонічних історичних подій, почало окреслювати конкретні громадянські обов'язки перед державою. Готовність захищати власну державу стала чи не найпоказовішим та найпотужнішим проявом громадянської ідентичності, котрий певною мірою став *буденним* для українців та українок, або частиною повсякдення, залишаючись при цьому героїчним. Таким чином, ми дійсно можемо говорити про «банальність» нашої громадянської ідентичності у сенсі її повсякденності, звичності та автоматичності. Громадянська ідентичність для нас стала не лише сухим фактом наявності відповідного громадянства у паспорті та виборчого права, громадянська ідентичність радше набула *сакральнішого* значення, вона як символ приналежності до нації та ознака готовності діяти в інтересах цієї нації. Українці у своєму актуальному повсякденні постійно проявляють власну громадянську ідентичність, часто навіть не помічаючи (тут за Біллігом), адже вона стала ознакою українства як такого, ставши водночас зброєю та захистом.

Висновки. З метою реалізації спроби приміряти концепт «банального націоналізму», запропонований британським соціологом Майклом Біллігом, на вимір громадянської ідентичності, сформулювавши тим самим так званий концепт «банальної громадянської ідентичності», перш за все, у даній статті завданням було активізувати та актуалізувати студії ідентичності як такої. При аналізі різноманітних підходів до вивчення феномену ідентичності було виявлено, що об'єднуючим аргументом виступає факт її соціальної обумовленості, тобто неможливості формування її існування поза суспільним контекстом. Сформувавши уявлення про поняття ідентичності, надалі важливим було поступове нашаровування смислів, задля спрямування сенсовості цього поняття в конкретне русло і фокусування уваги на різних проявах, де саме й реалізовується ідентичність.

Таким проявом стала національна ідентичність. Цікаво те, що фактичною метою пояснення поняття національної ідентичності була спроба пов'язати його з іншим, ключовим у даному контексті поняттям громадянської ідентичності. Проаналізувавши наявні підходи до вивчення націй та, відповідно, національної ідентичності було виявлено, що науковці виділяють три парадигми, а саме: примордіалістську або етнічну, інструменталістську та конструктивістську або політичну. Основною відмінністю між парадигмами є те, що примордіалісти бачать націю як природню спільноту, інструменталісти – як таку, що сформована соціальними процесами, а конструктивісти – як соціально сконструйовану та штучну. Важливим є те, що усі вони,

ба навіть примордіалістська парадигма (певною мірою) якщо не ототожнюють національну та громадянську ідентичності, то принаймні пояснюють громадянську як різновид або етап розвитку ідентичності національної. Таким чином, можна говорити про те, що застосоване до національного можна застосувати до громадянського, врахувавши певні характерні його риси. Такими рисами, що все ж відрізняють громадянську ідентичність з-поміж інших є наявність політико-правового зв'язку з державою та усвідомлення цього зв'язку, а також залученість до державних процесів та відповідальність за свої дії як громадянина.

Пояснивши зв'язок національної та громадянської ідентичності, а також описавши ключові риси громадянської, доречним буде перейти до основного завдання статті, а саме «банального» виміру. Сам по собі концепт «банального націоналізму», що його запропонував Майкл Білліг, пояснює важливість та ефективність буденних проявів націоналізму (читай національної ідентичності) за рахунок їхньої непомітності та систематичності. Іншими словами, саме повсякденність у відтворенні чогось гарантує дієвість цього відтворення. Власне, саме така риса повсякденності, непомітності та відтворюваності «за замовчуванням» й гарантує успіх цього відтворення вже в термінах ідентичності громадянської. Важливим соціологічним фактом для дослідників і самого українського суспільства виявилось те, що саме під час війни громадянська ідентичність стала цілком зримою, конкретною та регулярно відтворюваною. Українці, щоденно залучаючись до волонтерства та спільнокошту на допомогу армії, мобілізуючись до війська, беручи участь у різних соціально-політичних протестних акціях в Україні і закордоном на тлі високої довіри до державних інституцій, – на подив всього світу та себе самих, проявляють тим самим усвідомлену соціальну відповідальність, повсякчас засвідчуючи громадянську ідентичність оцією характерною своєю «банальністю» – щоденністю, обов'язковістю, непомітністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костенко, Н. Всередині та поза межами ідентичності в культурному досвіді пандемії та війни. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2022. 2, 5–21 с.
2. Erik H. Erikson. Identity, youth and crisis. New York: W. W. Norton Company, 1968.
3. Мід Дж. Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста. Український Центр духовної культури: 2000. 416 с.
4. Кулі Ч. Соціальна самість. Первинні групи: Американська соціологічна думка. 1996. 314-333 с.
5. Goffman, E. Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity. London: Penguin Books. 1963
6. Сміт Е. Національна ідентичність. Пер. з англійської П. Таращука.: Основи. 1994. 224 с
7. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. 2001. 272 с
8. Гелнер Е. Нації та націоналізм: Пер. з англ. Таксон, 2003. 300 с
9. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222834> (дата звернення: 20.04.2024)
10. Кісла Г. О. Ідентичності українських студентів як фактор конструювання міжетнічних відносин. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2015. 37-51 с.
11. Резнік О.С. Громадянська ідентичність. Енциклопедія Сучасної України; НАН України, НТШ. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-31975> (дата звернення: 20.04.2024)
12. Рябчук М. Гуртування довкола прапора, або Похвала тутешності. Онлайн-антологія «Воєнний стан». 2023. URL: <https://www.meridiancz.com/blog/mykola-riabchuk-hurtuvania-dovkola-prapora-abo-pokhvala-tuteshnosti/> (дата звернення: 20.04.2024)
13. Судин Д. Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності. Український тиждень. 2022. URL: <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinosti/> (дата звернення: 20.04.2024)

14. Прасад А. Українці торік задонатили майже вдвічі менше, ніж на початку вторгнення РФ. Оpendatabot:Forbes.ua. Forbes.ua | Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції, компанії. URL: <https://forbes.ua/news/ukraintsi-torik-zadonatile-mayzhe-vdvichi-menshe-nizh-na-pochatku-vtorgnennya-rf-opendatabot-19022024-19296> (дата звернення: 20.04.2024)

REFERENCES

1. Kostenko, N. Vseredyni ta poza mezhamy identychnosti v kulturnomu dosvidi pandemii ta viyny. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh*, [Inside and outside of identity in the cultural experience of pandemic and war. *Sociology: theory, methods, marketing*], 2022. 2, 5–21 s. [in Ukrainian]
2. Erik H. Erikson (1968) *Identity, youth and crisis*. New York: W. W. Norton Company.
3. Mid Dzh. H. Dukh, samist i suspilstvo. Z tochky zoru sotsialnoho bikheviorysta, [Spirit, self and society. From the point of view of a social behaviourist]. *Ukrainskyi Tsentru dukhovnoi kultury*. 2000. 416 s. [in Ukrainian]
4. Kuli Ch. Sotsialna samist. Pervynni hrupy, [Social self. Primary groups], *Amerykanska sotsiologichna dumka*. 1996. 314-333 s. [in Ukrainian]
5. Goffman, E. *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. London: Penguin Books. 1963
6. Smit E. Natsionalna identychnist, [National identity]. Per. z anhliiskoi P. Tarashchuka.: *Osnovy*. 1994. 224 s. [in Ukrainian]
7. Anderson B. Uivleni spilnoty. Mirkuvannia shchodo pokhodzhennia y poshyrennia natsionalizmu, [Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism]. 2001. 272 s. [in Ukrainian]
8. Gelner E. Natsii ta natsionalizm, [Nations and nationalism. Nationalism]: Per. z anhli. Takson, 2003. 300 s [in Ukrainian]
9. Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti, [On the basic principles of state policy in the field of strengthening Ukrainian national and civic identity]: *Zakon Ukrainy vid 13.12.2022 № 2834-IX*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222834> (data zvernennia: 20.04.2024) [in Ukrainian]
10. Kisla H. O. Identychnosti ukrainskykh studentiv yak faktor konstruiuvannia mizhetnichnykh vidnosyn, [Identities of Ukrainian students as a factor in the construction of interethnic relations]. *Mizhnarodnyi naukovyi forum: sotsiologhiia, psykholohiia, pedahohika, menedzhment*. 2015. 37-51 s. [in Ukrainian]
11. Reznik O.S. Hromadianska identychnist, [Civic identity]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy; NAN Ukrainy, NTSh. Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy*, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-31975> (data zvernennia: 20.04.2024) [in Ukrainian]
12. Riabchuk M. Hurtuvannia dovkola prapora, abo Pokhvala tuteshnosti, [Rallying around the flag, or praising the local]. *Onlain-antolohiia «Voiennyi stan»*. 2023. URL: <https://www.meridianscz.com/blog/mykola-riabchuk-hurtuvannia-dovkola-prapora-abo-pokhvala-tuteshnosti/> (data zvernennia: 20.04.2024) [in Ukrainian]
13. Sudyn D. Yak viina vplynula na nashu identychnist, pam'iat ta tsinnosti, [How the war affected our identity, memory and values]. *Ukrainskyi tyzhden*. 2022. URL: <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti/> (data zvernennia: 20.04.2024) [in Ukrainian]
14. Prasad A. Ukrainci torik zadonatyly maizhe vdvichi menshe, nizh na pochatku vtorhnennia RF, [Ukrainians donated almost twice less last year than at the beginning of the Russian invasion]. *Opendatabot:Forbes.ua. Forbes.ua | Biznes, miliardery, novyny, finansy, investytsii, kompanii*. URL: <https://forbes.ua/news/ukraintsi-torik-zadonatile-mayzhe-vdvichi-menshe-nizh-na-pochatku-vtorgnennya-rf-opendatabot-19022024-19296> (data zvernennia: 20.04.2024) [in Ukrainian]

Molotsiian Anastasiia Oleksandrivna

Postgraduate Student at the Department of Social Structures and Social Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska str., Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7441-225X

ABOUT THE 'BANALITY' OF CIVIC IDENTITY IN THE PERIOD OF THE RUSSIAN WAR AGAINST UKRAINE (2014-2024)

Problem. *In the context of the tragic events caused by the Russian war against Ukraine in 2014-2024, the discourse of accelerated formation of national and civic identity has become more relevant, with increased attention to the concept of 'banal' civic identity developed within the framework of 'banal nationalism' by British sociologist Michael Billig, who pointed to the essentiality and significance of everyday and even invisible reproductions of nationalism, which, on the one hand, are perceived as such by default and seem insignificant, and on the other hand, due to these characteristics, are really effective in everyday life, playing an important role in the process of nation-building.*

The purpose is to justify the feasibility of a research attempt to 'try on' Billig's concept to the term civic identity, as opposed to nationalism or national identity.

Methods. *Using the methods of critical analysis of scientific sources of thematic research, secondary analysis of relevant data from sociological studies, the author proves the effectiveness of the concept of 'banality' of civic identity in view of the surge in the activation of various civic practices as manifestations of increased social responsibility of citizenship.*

The results of the study indicate that the 'banality' of civic practices through broad public involvement is not only a powerful social instrument of solidarity during martial law, capable of influencing the organization of everyday life through routine and obligation, but also evidence of the uniqueness of the historical growth of awareness of the acceptance of the cultural heritage of mutual assistance in terms of social responsibility. The article examines the significance of the unprecedented activation of civic position in wartime society as a certain status with the implementation of role-related necessary exposures, highlighting them as significant social changes that reflect the processes of accelerated formation of national identity on the way to creating a political nation. The author emphasizes the expediency and legitimacy of borrowing the conceptualization of the 'banality' of civic identity for use in current and further studies of civic identity formation for a deeper understanding of nation-building processes.

Key words: *identity, national and civic identity, nationalism, 'banal nationalism', civic practices, nation-building, everyday life during the war.*